Aarhus den 19. marts 2021

Til Folkekirkens biskopper

Teologi

Nils Arne Pedersen
Lektor

Dato: 19. marts 2021

Direkte tlf.: +45 8716 2415
E-mail: teonap@cas.au.dk
Web: au.dk/teonap@cas

Afs. CVR-nr.: 31119103

Med disse råd vil jeg gerne bidrage til den igangværende debat om Folkekirkens liturgi – jf. opfordringen til at indsende kommentarer, forslag og overvejelser.

Baggrunden for de følgende råd og overvejelser er, at jeg et stykke tid gjort iagttagelser i forskellige sogne af, hvordan der lokalt ændres i liturgien, og at jeg har deltaget i den offentlige debat om dåben i antologier og aviser og desuden søgt at give debatten mere dybde gennem forskningsbidrag, der belyser den historiske baggrund for Folkekirkens nuværende dåbsritual. Mit udgangspunkt er de tre udvalgsrapporter, der efter bestilling fra biskopperne blev offentliggjort i 2018-2019; ingen af dem rummer konklusioner, men er oplæg til debat. Jeg vil forholde mig til den første rapport fra 2018 om autorisationsbegrebet, der stiller det vigtige spørgsmål, om dette skal ændres, og jeg vil i det store og hele diskutere dåbsritualet, der kan fungere som en illustration af de teologiske problemer, der vil opstå, hvis ritualerne ved de to sakramenter ikke har faste former.

Faggruppen bag rapporten om autorisation anfører, at forholdet mellem det faste og det frie i praksis har rykket sig, idet præster og menigheder mange steder forholder sig temmelig frit ved at anvende andre kollekter end de autoriserede og ved at ændre både dåbs- og nadverritualerne, samt at biskopperne har forskellig praksis i forhold til, hvad der gives og ikke gives tilladelse til. På den baggrund har udvalget som inspiration for den videre brede samtale forsøgsvis fremlagt tre mulige modeller, der er forskellige med hensyn til, hvor meget der autoriseres: Bibeholdelse af den eksisterende gudstjenesteordning fra 1992; fastholdelse af en struktur – i forhold til højmessen en firleddet ordo-struktur – men ellers en meget vidtgående valgfrihed; endelig som en mellemløsning autorisation af enkelte liturgiske led.

Jeg har også lagt mærke til, at der mange steder bliver ændret i ritualerne, og især har jeg været opmærksom på ændringerne i dåbsritualet. Som årsag til ændringer i ritualerne nævner rapportens indledning, at en performativ-æstetisk forståelse af gudstjenesten har bredt sig, og at sekularisering og individualisering og i kølvandet derpå en tydeligere demokratisering af mange processer i samfundet har haft betydning for kirkens praksis. Det er imidlertid klart, at de fleste ændringer i dåbsritualet ikke udspringer af spørgsmålet om det performativt-æstetiske, men af *teologiske overvejelser*. Her tænker jeg især på ændringer i den indledende takkebøn, hvor mange

præster afviser formuleringen om "den hellige dåb, hvori du gør os til dine børn", og kritikken af tilspørgslen for at være en præstation, en "eksamen" eller et "forhør" i trospåstande. Når kritikken mange steder fører til, at der faktisk bliver ændret i ritualerne, kan det selvfølgelig forstås som udtryk for en individualisering, hvor enhver ændrer ritualet i forhold til sin egen teologiske overbevisning, men spørgsmålet bliver så, om de individualistiske krav kan forenes med Folkekirkens evangelisk-lutherske karakter.

Folkekirken har altid været rummelig, og traditionelt har der været flere forskellige fortolkninger af, hvad det lutherske grundlag betød. Men det er også klart, at det lutherske syn er, at de to sakramenter er virkelige nådemidler. Ifølge Luthers lille katekismus "virker [dåben] syndernes forladelse, genløser fra døden og Djævelen og giver alle dem, som tror det, den evige salighed, således som Guds ord og løfte lyder." Tilsvarende får vi i nadveren "syndernes forladelse, liv og salighed." Sætningerne skal selvfølgelig forstås i deres kontekst, at alle mennesker er syndere og behøver Guds frelse, sådan som det fremgår af hele Luthers forfatterskab og af Den augsburgske Bekendelse.

Der er forskel på prædiken og ritual – det er bestemt præsternes forpligtelse at fortolke og forkynde i forhold til mennesker i dag, men samtidig skal selve dåbs- og nadverritualerne ikke være udtryk for individuelle fortolkninger: De bør klart udtrykke, at frelsen virkelig bliver virket gennem sakramenterne. Hvis der nu kun er foreskrevet en struktur for sakramenterne, eller kun enkelte liturgiske led skal stå fast, bliver der mulighed for, at sakramenterne i selve ritualet bliver tillagt helt forskellig betydning.

Det er desværre også det, der sker. Den indledende takkebøn bliver ofte omformuleret, eksempelvis så Gud takkes, fordi "vi er dine børn", eller for "den hellige dåb, hvori du kalder os dine børn", eller for "den hellige dåb, hvori du kalder os hvad vi er: dine børn". Et andet eksempel foreligger i rapporten om autorisation, hvor baggrundsartiklen, "Erfaringer fra et liturgisk frisogn" ved sognepræst Christiane Gammeltoft-Hansen, rummer et dåbsritual, hvor takkebønnen er erstattet med en dåbsbøn, hvor det er ganske uklart, om der sker en virkelig frelse i dåben: Dåbens betydning ser ud til at være omtydet til skabelsesteologi og til Kristi solidaritet og fællesskab med mennesket; kun fordi den oldkirkelige bøn efter dåben er bevaret om Gud, der har genfødt dåbsbarnet ved vand og Helligånden og skænket det syndernes forladelse, kommer der et andet element ind i ritualet, som imidlertid står i skærende kontrast til den indledende dåbsbøn.

Der er tale om teologisk motiverede ændringer, fordi man bestrider, at dåben virker frelse. Derfor er det også uheldigt, at der på Folkekirkens hjemmeside under punktet "Overvejer du dåb" ligger et interview af afdøde præst og professor Theodor Jørgensen (https://www.folkekirken.dk/livets-begivenheder/daab/overvejer-du-daab/daben-er-en-gave), der direkte giver udtryk for denne ikke-lutherske dåbsteologi: "Dåben er en håndsrækning fra Gud og en bekræftelse af, at barnet, ligesom ethvert andet barn, er Guds barn. Det er den gave, man siger 'ja tak' til at modtage, siger han. Det kan måske virke omsonst at få sit barn døbt, hvis alle børn er Guds børn og har været det altid. Men det betyder noget at få bekræftet en kærlighedsrelation, tilføjer Theodor Jørgensen." I stedet for Guds nådemiddel bliver dåben her til Guds bekræftelse, til en konfirmation. Interviewet rummer en kritik af Folkekirkens dåbsritual, og det er absurd, at Folkekirken på sin hjemmeside undergraver sit eget ritual.

Der foreligger en grundlæggende ikke-sakramental dåbsteologi, og hvis det bliver tilladt, at den kan føres ind i selve ritualet, vil Folkekirkens dåb blive tvetydig: Ved den ene døbefont bliver der lovet frelse, ved den anden får man blot en konfirmation. Samme problemstilling

vil gentage sig, hvis det bliver gjort muligt at bringe tilføjelser til nadverritualerne, der fortier, omfortolker eller relativerer, at nadveren giver "syndernes forladelse, liv og salighed."

De præster, der ændrer dåbsritualets indledende takkebøn, henviser undertiden til, at det ikke er udtrykt i Bibelen, at vi bliver Guds børn gennem dåben, og at takkebønnen først er indført i ritualet i 1912. Det er imidlertid ikke rigtigt, at denne tanke ikke er fra Bibelen – den præcise oversættelse af υἱοθεσία, 'barnekår' i Rom 8,15.23; Gal 4,5; Ef 1,5 er 'adoption som søn' – og samtidig er det vigtigt at være opmærksom på dåbsritualets karakter før 1912: I de danske dåbsritualer, der var i brug indtil 1783, blev det klart udtrykt, at dåben var nødvendig på grund af syndefaldet og menneskets nød – særligt gennem Luthers syndflodsbøn og bede- og bankebønnen. I 1783 blev syndflodsbønnen erstattet med biskop Balles indledende formaning, der ligeledes betonede syndefaldet og desuden klart udtrykte, at vi i dåben bliver adopterede som Guds børn. Bede- og bankebønnen og Balles formaning faldt væk i 1912, hvor vi i stedet fik den nuværende takkebøn. Hvis vi fjerner takkebønnen fra dåbsritualet, vender vi altså ikke tilbage til dåbsforståelsen før 1912, men indfører en helt ny, hidtil uset forståelse af dåben.

Skal der ændres i dåbsritualet, bør det derfor i stedet gå i retning af tydeligere at betone menneskets fald og dåben som frelse.

Kritikken af tilspørgslen for at gøre dåben til en præstation, en eksamen i et trosindhold, er primært udtryk for en misforståelse – tilspørgslen er ikke et forhør i trosbekendelsens led: Der døbes på troen på den treenige Guds navn, og trosbekendelsen udfolder med stikord, hvem denne Gud er. Her er der ikke brug for ændringer i ritualet, men om oplysning. Jeg vil opfordre Folkekirkens biskopper til at gå ud med et klart teologisk forsvar for det eksisterende dåbsritual.

Sammenfattende vil jeg advare biskopperne mod at føre Folkekirkens rummelighed helt ind i det, der burde udtrykke det fælles, nemlig dåben og nadveren. Det vil betyde, at Folkekirken ikke mere er evangelisk-luthersk, det vil føre til splittelse, og endelig vil det stille spørgsmålstegn ved, om vi virkelig regner med én dåb.

Biskopperne har ønsket en folkelig debat, uden at det var afklaret, i hvilken retning Folkekirken skulle bevæge sig. Jeg håber, at mange synspunkter nu er kommet på bordet. I det videre forløb må der træffes afgørelser.

Den nuværende fulde kongelige autorisation må ikke opgives. De to forslag til at ændre autorisationsbegrebet bør ikke blive til noget:

Hvis præster og menighed kun er forpligtede på en struktur ved sakramenterne, vil det med den tvivl om vores evangelisk-lutherske grundlag, der er blevet udbredt, med sikkerhed føre til, at den lutherske forståelse af sakramenterne bliver undergravet. Hvis der indføres et liturgisk-teologisk grundlagsdokument, som rapporten fra 2018 foreslår, vil det reelt være en indførelse af et nyt bekendelsesskrift for Folkekirken – en uoverskuelig situation, der vil føre til kirkesplittelse.

I vores nuværende teologiske situation, vil autorisation af enkelte liturgiske led, men ellers frit spillerum, føre til, at de faste liturgiske led bliver omfortolket og modsagt i de frie led. Det vil være uholdbart, for ritualet bør tale klart. Fortolkningen hører hjemme i præstens prædiken.

På den baggrund ser jeg to muligheder:

1) Ønsket om større variation i Folkekirkens liturgi, der nu er belyst gennem den offentlige debat, kan fortsat opfyldes gennem dispensationer. Spørgsmålet er, om biskopperne ikke indbyrdes bør enes om et fælles grundlag for dispensationer? Desuden bør dispensationer og tilladelser til liturgiske frisogne genovervejes, da de i nogle tilfælde har bragt Folkekirkens evangelisk-lutherske grundlag i fare. Jeg vil selv anbefale denne løsning.

2) Biskopperne kan også bede kirkeministeriet nedsætte en liturgikommission, og en del af grundlaget for denne kommissions arbejde skulle så være en sammenfatning af de mange synspunkter, der er fremkommet i debatten. Kommissionens opgave måtte da være at indføre nogle flere faste liturgiske valgmuligheder, altså at videreudbygge de liturgiske reformer fra 1992. Det er dog et spørgsmål, om der virkelig er behov for flere valgmuligheder: Holger Villadsen har i et foredrag peget på, at den nuværende højmesseordning fra 1992 rummer en hel række valgmuligheder, der sjældent tages i anvendelse. Er der overhovedet behov for flere valgmuligheder, når de eksisterende næsten ikke benyttes?

Til nærmere belysning af mit grundlag for disse overvejelser vedlægger jeg en artikel, som jeg har skrevet sidste år, "Forståelsen af takkebønnen i begyndelsen af dåbsritualet", samt to debatindlæg fra Kristeligt Dagblad. Desuden vedlægger jeg tre forskningsbidrag, der prøver at vise, at det skyldes indflydelsen fra N.F.S. Grundtvigs teologi, når vores dåbsritual indledes med en tak til Gud for "den hellige dåb, hvori du gør os til dine børn."

Venlig hilsen

Nils Arne Pedersen

Nils Arne Pedersen
Lektor, dr. theol.